

Wioletta Kochmańska

Uniwersytet Rzeszowski

ORCID: 0000-0002-0099-176X

wkochmanska@ur.edu.pl

RZECZ O METAFORZE KULINARNEJ W RELACJACH MECZÓW SIATKARSKICH – SZKIC PROBLEMU

AN OUTLINE ON THE CULINARY METAPHOR IN THE BROADCAST OF VOLLEYBALL MATCHES – SKETCH OF THE PROBLEM

Abstrakt: Przedmiotem zainteresowań badawczych w niniejszym tekście uczyniono metafory kulinarne, które wpisane zostały w komentarze ekspertów i dziennikarzy w trakcie relacji meczów siatkarskiej Plus Ligi na antenie stacji Polsat Sport. Analizę formalną wybranych struktur, którą uzupełniono krótką charakterystyką dyskursu sport-media oraz nakreśleniem specyfiki relacji obrazu i słowa w wybranych transmisjach, przeprowadzono w nurcie badań kognitywnych z zastosowaniem teorii poznania proponowanej przez George'a Lakoffa i Marka Johnsona. Wykorzystano też szerszą perspektywę ujęcia problemu – zakotwiczoną w semiotyce analizę dyskursu. W rezultacie wyodrębniono funkcje, jakie pełni analizowany typ językowej kreacji i interpretacji w komentarzu sportowym, akcentując, że są zarówno pochodnymi celów nadawcy medialnego, jak i uwarunkowaniem konwencji w obrębie analizowanego gatunku medialnego.

Słowa kluczowe: lingwistyczna analiza dyskursu, kognitywizm, metafora kulinarna

Abstract: The subject of the research in this work is culinary metaphors that shape the comments by the experts and journalists during the coverage of Plus League volleyball matches on the Polsat Sport channel. Formal analysis of selected structures supplemented by a short description of the sport-media discourse and an outline of the specifics of the correlation between image and word in selected broadcasts was conducted in the framework of cognitive research using the theory of cognition proposed by George Lakoff and Mark Johnson. A wider perspective of the problem is also presented – a discourse analysis anchored in semiotics. As a result, the functions that the analysed type of linguistic creation and interpretation perform in the sport commentary have been specified emphasizing that they are both derived from the goals of the media broadcaster and the conditioning of the conventions within the analysed media genre.

Keywords: culinary metaphor, volleyball match report, sport-media discourse, linguistic discourse analysis, cognitivism

Można sport lubić albo nie,
można się nim aktywnie rozkoszować bądź biernie fascynować;
jedno jest pewne –
nie ma dziś sportu bez mediów, ale i nie ma mediów bez sportu.
(Gwóźdź, 2003, s. 7–20)

1. Metafora jako nośnik znaczenia, narzędzie myślenia i działania w relacji sportowej

Na początek syntetyczne przypomnienie utrwalonych w nauce, wyznaczonych cezurą czasu dwu sposobów ujęcia metafory. Tradycyjne podejście utrzymane w nurcie arystotelejskim wiąże się z estetyką – metafora jako zamierzone odstępstwo od normatywnych struktur języka służy ornamentyce tekstu (Jędraszczak, 2017, s. 38). George Lakoff i Mark Johnson (1988) zaproponowali kognitywne ujęcie metafory jako nośnika sensu oraz narzędzia mentalnych i praktycznych działań człowieka, w świetle którego służy ona *odwzorowaniu* znanej pojęciowo dziedziny źródłowej na odkrywaną dopiero dziedzinę docelową dzięki konceptualizacji przy jednoczesnym przeniesieniu istotnych cech strukturalnych pojęć. Podejście kognitywne z założeniem powiązań metafory z ludzkimi procesami myślowymi stanowi furtkę do obserwacji funkcjonowania ludzkiego umysłu, którego działanie jest w wybranym zakresie metaforyczne. Dotyczy to sposobu pojmowania pozazmysłowych abstraktów, konceptualizowanych w postaci struktury dobrze znanych pojęć, więc „rozumienie i doświadczanie pewnego rodzaju rzeczy w terminach innej rzeczy” (Lakoff, Johnson, 1988, s. 27) w kontekście tradycji i doświadczeń pokoleń użytkowników danego języka. Takie rozumienie daje podstawę sądzić, że kanoniczne wartości w danej kulturze są koherentne z metaforyczną strukturą pierwotnych dla tej kultury pojęć (Lakoff, Johnson, 1988, s. 45).

W kognitywnym podejściu do metafory zakłada się, że główną jej funkcją jest umożliwienie zrozumienia jednej dziedziny doświadczenia poprzez inną, co jest równoznaczne z akceptacją konceptualizacji doświadczenia abstrakcyjnego jako doświadczenia fizyczne (Paroń, 2011, s. 44). Wśród typów takich operacji jest zastosowanie tzw. *metafor dosłownych*, mających źródło w najwcześniejszym, najbardziej pierwotnym doświadczeniu. Tworzą je dwie grupy: *metafory orientacyjne* nawiązujące do budowy ciała, przyjmowanej przezeń pozycji i te związane ze sposobem poruszania się w przestrzeni. Tradycyjna, osadzona w kulturze orientacja przestrzenna ma wymiar wertykalno-horyzontalny (góra : dół – przód : tył) i uwzględnia antropocentryczny punkt widzenia (blisko : daleko). Człony tworzące metaforę orientacyjną są nacechowane, więc „to, co na górze” kojarzone bywa z takimi abstraktami, jak witalność, dobro, szczęście, „dół” wiąże się ze śmiercią, złem czy smutkiem. W przywołanym wyobrażeniu mieszczą się także wyobrażenie przyszłości (progresywny ruch horyzontalny / wertykalny kierunek ku górze) i miary („więcej” jako wertykalny kierunek ku górze).

Metafora jest niezwykle ekspansywnym sposobem ujmowania rzeczywistości (Tokarski, 2010, s. 351), a badania nad nią wskazują, że człowiek w trakcie językowej aktywności wypowiada ok. 130 tys. różnych jej postaci (Tokarz, 2006, s. 70), co kłóci się z zasadą, w myśl której „metaforę należy dawkować jak czosnek w potrawie” (Bańko, 2006, s. 61).

Sformułowania przenośne są chętnie wykorzystywane także w mediach audiowizualnych, czego ilustracją mogą być wypowiedzi komentatorów sportowych w trakcie relacjonowania wydarzeń sportowych¹, przy czym – co akcentuje się w wielu pracach – dominującą konceptualizacją jest metafora „SPORT TO WOJNA”. Izabela Wasztyl podjęła się zobrazowania takiego typu metafory w telewizyjnych transmisjach sportowych meczów piłki nożnej. Autorka zauważa, że „Metafora wojenna w telewizyjnej transmisji sportowej ujawnia się zarówno w wypowiedzi komentatora, jak i obrazie prezentowanym przez realizatora” (Wasztyl, 2017, s. 157–158). Autorka sądzi, że przyczyną brutalizacji przedstawień sportu w telewizji jest fakt, iż współcześnie sport jest ekwiwalentem doświadczenia wojny. Analizy metafor w wypowiedziach dziennikarzy Telewizji Polskiej i Polskiego Radia, którzy komentowali mecze piłkarskiej reprezentacji Polski w latach 2002–2012, dokonała Paulina Jędraszczak. Badaczka charakteryzuje zebrane metafory sportowe jako metafory pojęciowe (strukturalne), które „pełnią rolę zestawionych skrótów poznawczych oraz powiązanych ze sobą pojęć, słów-kluczy (Jędraszczak, 2017, s. 40). W pracy wydzielono kilka grup metafor, w tym te związane z kategoriami: WALKA I RYCERSTWO, PRZYRODA, PODRÓŻ I MIEJSCA NA ŚWIECIE, HISTORIA, LUDZKIE ZACHOWANIA I CECHY CHARAKTERU. Egzemplifikowane w pracy przykłady nie potwierdzają w żadnym z przykładów powiązania sportu i „świata kulinariów”.

Warto jeszcze wspomnieć o innym sposobie wyobrażenia sportu, tym razem w postaci metafory „SPORT TO TEATR”, o czym pisze m.in. Andrzej Ostrowski w publikacjach: pierwszej – *Telewizyjna transmisja sportowa, czyli największy teatr świata* – w 9 rozdziale książki autor dokonuje przeglądu sportowego języka mówionego, analizując m.in. słownictwo, związki frazeologiczne, tropy stylistyczne, oraz drugiej – *Dwa teatry, dwie rzeczywistości, czyli telewizyjna transmisja sportowa* (Ostrowski, 2007), w której wskazuje ponadto, że rekordy oglądalności transmisji sportowych dowodzą przewodniej roli tych wydarzeń medialnych w globalnie ujętej historii telewizji w Polsce (Ostrowski, 2009, s. 385).

Nowym, obrazowym sposobem relacji sportu jest „SPORT TO POKARM”. W badaniach językowych pojawiają się prace, w których ludzkie kategorie doświadczeń postrzegane są w kontekście konsumpcji. Przykładem jest artykuł Aleksandry Wilkos *Mężczyzna jak brzoskwinia, kobieta jak cebula – metaforyka gastronomiczna w języku portugalskim*, w którym autorka, wykorzystując narzędzia teorii kognitywnej, bada określenia związane z jedzeniem (słowa i związki

---

¹ Te były przedmiotem badań w wielu pracach, m.in. Beaty Jarosz (2015, s. 269–282), Pauliny Jędraszczak (<http://naukowy-przeglad-dziennikarski.org/nr/2017.4/04.%20Paulina%20J%20C4%99draszczak.pdf>), Małgorzaty Kity (1979, 133–148), Michała Wiśnickiego (2006, s. 12–32).

frazeologiczne) w języku portugalskim (Wilkos, 2017, s. 227–233). W tekście brak jest jednak odniesień do doświadczeń ludzkich związanych ze sportem. W 2017 roku pytanie o metaforę kulinarną zadano w teście Olimpiady Literatury i Języka Polskiego, której tematem było „Życie od kuchni. Znaczenie i funkcje kulinariów w literaturze polskiej (i obcej) XIX i XX wieku”. Poszukiwania metafory kulinarnej nie dotyczyły więc doświadczania sportu i jego telewizyjnych przekazów.

Warto więc, przechodząc do analiz materiałowych, wskazać istotę pojęcia *metafora kulinarna*, którą autorka artykułu zalicza do *metafor strukturalnych (twórczych)*. Jest to sposób postrzegania danych bytów (w niniejszym tekście SPORT) jako sprecyzowanej i wyraźnie ograniczonej domeny POKARM. Istotą powstawania takich metafor jest przesunięcie wybranych cech charakteryzujących nośnik (jedno z pojęć) na tzw. podstawę (inne pojęcie).

2. Pokarm jako nowa domena źródłowa w telewizyjnej relacji sportowej

Nowym, chwytliwym i – wydaje się, modnym dziś – sposobem tworzenia komentarzy wydarzeń sportowych jest wykorzystanie w nich konceptu SPORT TO POKARM. Nasuwa się pytanie o przyczynę istnienia tego rodzaju operacji mentalnych w telewizyjnych relacjach widowiska sportowego. Wydaje się, że odpowiedź winna uwzględniać kilka komponentów. Nie bez znaczenia jest niezwykła atrakcyjność sportu jako tematu dla przekazów medialnych, co zapewne wynika z widowiskowości takich przekazów (Nowak, Piechota, 2012, s. 257), z jednoczesnym spełnianiem przez nie funkcji: *informacyjnej* (wiedza z zakresu zasad gry, jej przebiegu, statystyk, przyczyn zwycięstw/porażek), *integracyjnej* (budowanie więzi o charakterze społecznym u obserwatorów/kibiców sportu), *pobudzającej* (odpowiadającej za pozytywne doznania związane ze sportem) i *eskapistycznej* (odpowiedzialnej za izolację trudów codzienności) (Birreli, Loy jun., 2003, s. 233). Dzięki uczestnictwu w medialnych odsłonach sportowej rywalizacji² zarówno jej podmioty, jak i obserwatorzy mają możliwość uwalniania wszelkich emocji (Białek-Szweđ, 2017, s. 175). Ważna dla odbioru omawianych przekazów jest intencja przyświecająca nadawcy, a jest nią między innymi nawiązanie wyjątkowej, niepowtarzalnej i trwałej relacji z odbiorcą, a to łączyć można z mediatyzacją (Kępa-Figura, 2009). Tradycyjnie przeciętny widz telewizyjnej relacji meczu siatkarskiego jest nieprzypadkowy i wyselekcjonowany, do czego przyczynia się kierunkowość przekazu. W związku z tymi zjawiskami nadawca medialny podejmie wszelkie starania, by rozszerzyć grono odbioru. Może czynić to dzięki ingerencji w oba wiodące makromodusy, ale najłatwiej (i bezkosztowo) mu uatrakcyjnić widowisko dzięki odpowiedniemu kształtowaniu modusu

---

² Gatunek ten przynależy do heterogenicznego medium – telewizji, która istnieje jako suma paradygmatów dźwięku i obrazu i poprzez to ma multimodalną, symultaniczną formę (Baker, 2005, s. 525).

słowa. Polega ono na częściowej rezygnacji z elementów profesjonalnych w jego płaszczyźnie i uzupełnieniu wypowiedzi o relacjonowanie faktów, ilustrując je w sposób potoczny – w tym za pomocą prostej egzystencjalnej metafory. Tę sytuację komentuje Beata Grochala, wskazując, że układ *sport – media* bywa współcześnie rozbudowywany do stanowiącej

„system naczyń połączonych” triady z komponentem *rynek*, a uwikłanie weń odbiorcy przejawia się w odbiorze przez niego zmediatyzowanego sportu komercyjnego (kibic ogranicza się do tego, co w mediach, media zaś, „chcąc wyjść naprzeciw oczekiwaniom odbiorcy, prezentują sport w takim opakowaniu, by był on dostępny dla każdego, niezależnie od jego bazowej wiedzy na temat danej dyscypliny czy wydarzenia. Do dyspozycji mają zaś przede wszystkim dwa narzędzia – obraz i język” (Grochala, 2019, s. 87).

I tak dana widzowi rozrywka (zorientowana na hiperbolizację i wartościowanie, nacechowana potoczną stylistyką), staje się dla niego nie rodzajem *informacji*, na co wskazuje Małgorzata Lisowska-Magdziarz (2008), a *infotainmentem*. W badaniach wskazuje się, że sposób transmisji (także nośnik) pełni w recepcji rolę drugoplanową, najważniejszy jest bowiem „zespół doświadczeń i obyczajów związanych z aktywnością jej oglądania” (Skowronek, 2013, s. 214).

Ważną motywacją, dzięki której w komunikatach dotyczących wydarzeń sportu można odnaleźć obrazowanie ich za pomocą domeny POKARM, jest ludzki hedonizm. Dostatek pokarmu zapewnia człowiekowi świadomość istnienia komfortu, bezpieczeństwa i spełnienia. Stąd sytuacje (przykładowo więzi międzyludzkie o charakterze intymnym), w których człowiek doznaje podobnych odczuć, chętnie werbalizowane są w sposób nawiązujący do behawioralnego zaspokajania głodu. Jest to jednocześnie wskazanie, że potrzeba rozrywki (w której zawiera się także sport) jest jedną z podstawowych z punktu widzenia jednostki ludzkiej³.

Warto w tym miejscu przejść do właściwych analiz materiałowych, które stanowiąc będą czytelną ilustrację teoretycznych rozważań w niniejszym tekście. Badania struktur multimodalnych, związane z dyskursywną perspektywą oglądu, winny:

- uwzględniać zarówno perspektywę nadawczą, jak i odbiorczą (Maćkiewicz, 2016, s. 24),
- charakteryzować się podejściem interdyscyplinarnym, gdyż polifoniczność komunikacji wymaga polifoniczności procedur badawczych (Skowronek, 2013, s. 95).

Celem tak prowadzonego badania, jak podpowiada Jacek Szczepaniak, „byłoby zatem badanie społecznych praktyk konstruowania sensów i znaczeń, konwencjonalizacji oraz wytwarzania i dystrybucji wiedzy na podstawie znaków językowych, ale z uwzględnieniem znaków innych modalności, realizowanych za pomocą różnych mediów” (Szczepaniak, 2017, s. 16).

Wobec nałożenia się w trakcie analiz różnych ujęć badawczych, zebrane przykłady zostaną prymarnie uporządkowane zgodnie z kognitywnym sposobem ist-

---

³ W starożytnym Rzymie spóśpółstwo domagało się realizacji podstawowych potrzeb: zaspokojenia dóbr materialnych oraz rozrywki, formułując je w slogan: Chleba i igrzysk!

nienia wyrażanych w nich przesunięć (SPORT TO POKARM), które – przypomnę – realizują schemat strukturalny. Dla uściślenia w ich obrębie wskażę szczegółowe pojęcia, jakie wypełniają globalnie pojętą metaforę kulinarną. W obrębie tego uporządkowania ulokuję elementy dyskursywnej analizy wybranych przykładów. To wypowiedzi realizujące cele nadawcy medialnego, wypełniające modus słowa w relacji meczów siatkarskich w stacji Polsat Sport, tworzone zwyczajowo przez duet ekspercko-dziennikarski, dla którego najistotniejsze jest przyciągnięcie i utrzymanie odbiorcy rodzimej stacji (Kochmańska, 2019, s. 114–123).

3. SPORT to POKARM – studium materiałowe konceptualizacji

Szczegółowe obrazowanie pojęcia SPORT⁴ poprzez odniesienia do kulinariów obejmują w zebranych cytowaniach różne sytuacje związane z przebiegiem sportowej rywalizacji. Są to:

1. techniki zagrań

a) zagrywka:

– modus słowa:

Takiego kalafiora zagrał i mamy teraz zupę

(PS 09.11.19 JSW: Wwa)

(reprezentujący medialnego nadawcę w duecie ekspercko-dziennikarskim: Ireneusz Mazur),

– modus obrazu: piłka zagrana przez Andrzeja Wronę sposobem typu *float* (w sposób stacjonarny, uderzona lekko, tor lotu: lekki łuk) przechodzi za siatkę, powodując zamieszanie w szeregach drużyny JSW,

relacja: kalafior – zagrywka *float* (skojarzenie cech: delikatny, miękki, zaokrąglony, też nie przez wszystkich akceptowany),

relacja: sytuacja na boisku – zupa (skojarzenie czynności: mieszać składniki – „mieszać” pozycje zawodników na boisku).

– modus słowa:

Jeśli zagrywka będzie takim naleśnikiem na stronę rywala, to...

(PS 09.11.19 JSW: Wwa)

⁴ Objasniany w literaturze przedmiotu jako „z założenia pokojowe współzawodnictwo, którego istotę stanowi indywidualna bądź zespołowa rywalizacja (wg określonych reguł) prowadzona zgodnie z zasadami fair play oraz dążenie do osiągania jak najlepszych wyników, podejmowane także m.in. w celu rekreacji i doskonalenia własnych cech fizycznych” (Encyklopedia PWN, <https://encyklopedia.pwn.pl/encyklopedia/Sport.html>) i ujmowany podmiotowo, stanowi o rozwoju jednostki także w sferze umysłowej, wolicjonalnej, charakterologicznej (Bednarski i in., red. 1987, 439–440; SJPDor <https://sjp.pwn.pl/doroszewski/sport;5499841.html>; SJPPWN <https://sjp.pwn.pl/szukaj/Sport.html>).

(reprezentujący medialnego nadawcę w duecie ekspercko-dziennikarskim: Ireneusz Mazur),

– modus obrazu: piłka zagrana przez Grahama Vigrassa sposobem typu *float* (w sposób stacjonarny, uderzona lekko, tor lotu: płaski, równoległy do podłoża) przechodzi za siatkę, nie powodując problemów w jej odbiorze,
relacja: naleśnik – zagrywka *float* (skojarzenie cech: płaski, pospolity/przeciętny).

– modus słowa:

To teraz poszła mątwą francuska

(PS 09.11.19 JSW: Wwa)

(reprezentujący medialnego nadawcę w duecie ekspercko-dziennikarskim: Ireneusz Mazur),

– modus obrazu: piłka zagrana przez Kevina Tillie sposobem typu *float* (w sposób stacjonarny, uderzona lekko, tor lotu: krótki, lekko łukowaty) nie przechodzi za siatkę,

relacja: mątwą⁵ francuska – nieudana zagrywka *float* wykonana przez zawodnika narodowości francuskiej (skojarzenie cech: czarny/zły, francuski),

relacja: poszła – poleciała (skojarzenie czynności właściwej obiektom).

b) atak:

– modus słowa:

Specjalność zakładu, taki lekko podsmażany atak z lewego skrzydła

(PS 29.01.2020 Asseco RR:GKS Katowice)

(reprezentujący medialnego nadawcę w duecie ekspercko-dziennikarskim: Marek Magiera),

– modus obrazu: piłka zaatakowana przez Wiktora Musiała ze średnią mocą z lewej strony boiska przechodzi za siatkę i uderza w boisko drużyny Asseco RR,
relacja: lekko podsmażany atak – atak (skojarzenie czynności: pieczolowicie, z zaangażowaniem ale nie z pełną mocą wykonany).

2. przebieg gry:

a) waloryzacja pozytywna:

– modus słowa:

⁵ To rodzaj mięczaka, który jest znany i użytkowany gospodarczo dla celów konsumpcyjnych. Ma gruczoł czernidłowy wypełniony barwiącą na czarno sepią.

Mamy taką prawdziwą wiśnię na tym siatkarskim torcie dzisiaj...

(PS 22.12.2019 PGE: Ślepsk)

(reprezentujący medialnego nadawcę w duecie ekspercko-dziennikarskim: Tomasz Swędrowski),

- modus obrazu: piłka zagrana przez rozgrywającego Grzegorza Łomacza w zaskakującym zawodników Ślepska kierunku, przez co Milan Katić mógł zdobyć punkt w efektowny, dynamiczny sposób,

relacja: wisienka na torcie – sposób rozegrania akcji (skojarzenie cech: wyjątkowy, efektowny, widowiskowy, perfekcyjny powiązanych z utrwalonym znaczeniem frazeologizmu⁶).

- modus słowa:

Gracze nie mają żadnego dramatyzmu, są sfokusowani na świeżę, smaczną grę...

(PS 13.12.2019 Ślepsk:BKS VBydgoszcz)

(reprezentujący medialnego nadawcę w duecie ekspercko-dziennikarskim: Ireneusz Mazur),

- modus obrazu: dobrej jakości gra drużyny VBydgoszcz w secie 4 meczu, do tego momentu stan rywalizacji 2 : 1 dla Ślepska,

relacja: smaczna gra – sposób gry (skojarzenie cech: smaczny / dający przyjemność zmysłową)

relacja: świeża gra – sposób gry (skojarzenie cech: witalny, energiczny, ale także niekonwencjonalny, nowatorski).

- modus słowa:

Nie z jednego piecyka tam chrupali bułeczki

(PS 20.12.2019 BKS VBydgoszcz:MKS Będzin)

(reprezentujący medialnego nadawcę w duecie ekspercko-dziennikarskim: Krzysztof Wanio),

- modus obrazu: dobra gra zawodników zespołu MKS Będzin w secie drugim, sposób jej prowadzenia wskazuje na doświadczenie i zgranie drużyny,

relacja: nie z jednego piecyka chrupali bułeczki – dobra obserwacja sposobu gry przeciwnika wiązana z doświadczeniem graczy (skojarzenie cech: doświadczenie, obycie, rutyna podstawowych działań), która przynosi profity w postaci osiągnięcia przewagi w danym czasie gry.

---

⁶ Warto dopowiedzieć, że w internetowym słowniku języka polskiego pod red. P. Żmigrodzkiego utrwalony w uzusie frazeologizm wisienka na torcie oznacza: „książ. coś, co stanowi dodatek do wcześniej istniejącej całości, ocenianej jako bardzo dobra, i czyni tę całość jeszcze lepszą niż gdyby tego czegoś nie było” (https://wsjp.pl/haslo/do_druku/25173/wisienka-na-torcie, 12.07.2023).

- modus słowa:

Jest w tym żyła cały czas, jest okres walki

(PS 29.01.2020 Asseco RR:GKS Katowice)

(reprezentujący medialnego nadawcę w duecie ekspercko-dziennikarskim: Marek Magiera),

- modus obrazu: sposób prowadzenia gry przez zawodników zespołu z Rzeszowa wskazuje na chęć przejęcia sportowej inicjatywy, każdy z graczy stara się dobrze wykonywać powierzone na boisku zadania (dobre przyjęcia piłki, skuteczne ataki, obrony ataków ze strony przeciwnej),
relacja: jest w tym żyła – zaangażowanie poparte koncentracją, nieustępliwość (skojarzenie cech: dojrzały, twardy, nieprzerwany).

b) waloryzacja negatywna:

- modus słowa:

Ta kanapka spadła teraz masłem na dół

(PS 09.11.19 JSW: Wwa)

(reprezentujący medialnego nadawcę w duecie ekspercko-dziennikarskim: Ireneusz Mazur),

- modus obrazu: gra zespołu JSW w drugim secie widowiska pogorszyła się, tym samym przeciwnicy (drużyna z Warszawy) osiągają przewagę zarówno w prowadzonej grze, jak i aktualnym wyniku rywalizacji,
relacja: kanapka spada masłem na dół – gra drużyny, która w czasie trwania zmagania staje się coraz mniej efektywna i efektowna (skojarzenie progresji jakości: coraz gorzej, skojarzenie orientacji: ku dołowi⁷).

3. aktywność zawodników:

- modus słowa:

Zachował się jakby rozpalał grila, tylko ktoś mu gaz za szybko otworzył

(PS 22.01.2020 AZS Olsztyn:Asseco RR)

(reprezentujący medialnego nadawcę w duecie ekspercko-dziennikarskim: Tomasz Swędrowski),

- modus obrazu: zawodnik Asseco RR Zbigniew Bartman przedwcześnie wyskoczył, by zaatakować rozegraną do niego piłkę, co ostatecznie zmusiło go do „ratunkowego” przebicia piłki na stronę rywala,

---

⁷ Warto dodać, że analizowany przykład jest jednocześnie konceptualizacją o funkcji metafory orientacyjnej.

relacja: rozpalał grila, tylko ktoś mu gaz za szybko otworzył – zbyt szybko zaangażowanie w wykonanie zagrania (skojarzenie cechy: ciepło, emocjonalny, niesynchroniczny, niedostosowany do sytuacji).

– modus słowa:

Trochę podgrzał, podgrilował swojego kolegę...

(PS 15.01.2019 JSW:Trefl Gdańsk)

(reprezentujący medialnego nadawcę w duecie ekspercko-dziennikarskim: Maciej Jarosz),

– modus obrazu: niemiecki rozgrywający JSW Lukas Kampa wystawił bardzo szybko, wymagającą piłkę do kolegi z drużyny – też Niemca Christiana Fromma,

relacja: podgrzał, podgrilował kolegę – szybkie prowadzenie gry (skojarzenie cechy: ciepło/energia, emocje intensywnie, szybko przepływające), swój kolega – ktoś bliski ze względu na wybraną cechę (tu: narodowość i też dyscyplina uprawianego sportu).

– modus słowa:

Dostałeś taką padlinę, że trudno coś zrobić

(PS 15.01.2019 JSW:Trefl Gdańsk)

(reprezentujący medialnego nadawcę w duecie ekspercko-dziennikarskim: Maciej Jarosz),

– modus obrazu: piłkę sytuacyjnie po obronie rozgrywa nominalny przyjmujący Trefla Gdańsk Szymon Jakubiszak i jego zagranie do kolegi jest nieudane, choć drużyna może jeszcze kontynuować grę,

relacja: padlina – wystawa (skojarzenie cechy: obrzydliwy, nienadający się do użytku, zepsuty).

– modus słowa:

Janusz Gałązka – specjalność zakładu dzisiaj...

(PS 20.12.2019 BKS VBydgoszcz:MKS Będzin)

(reprezentujący medialnego nadawcę w duecie ekspercko-dziennikarskim: Krzysztof Wanio),

– modus obrazu: kolejna w meczu udana akcja w wykonaniu zawodnika VBydgosz Janusza Gałązki,

relacja: specjalność zakładu – postawa zawodnika, przedstawiciela drużyny (skojarzenie zintensyfikowanej cechy: najlepszy, pierwszoplanowy).

Analizowane przykłady uzupełnić trzeba jeszcze o jednostkowy cytat, który realizuje schemat CZŁOWIEK TO POJEMNIK, z jednoczesnym wykorzystaniem gry sensów i dźwięków:

Buchnął nam Buchowski [...], aż dym poszedł

(PS 29.01.2020 Asseco RR:GKS Katowice)

i pośrednio odnosi do wyobrażenia pokarmu. Jest to jednocześnie sposób na utrwalanie tworzącego się za przyczyną komentarzy duetu ekspercko-dziennikarskiego kulturowego schematu wyobrażeniowego, w którym czynność grillowania staje się pretekstem do wskazań związanych ze sportową rywalizacją.

Na koniec trzeba odnieść się do wskazań dotyczących możliwego/prawdopodobnego odbioru tak podanych informacji. W omawianych szczegółowo przykładach można odnaleźć istotną zbieżność – wszystkie korzystają ze schematu myślowego SPORT TO POKARM. Obrazowanie to budowane jest na metaforze, której centrum stanowi prymarna kategoria ludzkiego behawioryzmu. Człowiek musi jeść, a kluczowe składniki jego diety zależne są od wielu różnych czynników, w tym: naturalnych, terytorium, norm społecznych, religii, a także mód, jakie w danym czasie kształtują nawyki kulinarne w społecznościach. Warto jednak podkreślić, że każda z nacji wypracowuje w uzusie pewne stałe składniki/dania kluczowe dla tworzących ją członków i też przypisuje im pewne stereotypowe cechy. To sprawia, że metafory z domeną docelową POKARM mogą być obrazowe dla tkwiącego kulturze odbiorcy. Łatwości ich recepcji sprzyja też fakt, że są w materiale ekscerpowanym z transmisji takie metaforyczne opisy zdarzeń, w których redefiniuje się sytuacyjnie utrwaloną ogólnie i powszechnie rozpoznawaną metaforę (np. wskazanie, że ktoś/coś jest *wisienką na torcie*). Na recepcję obrazowo relacjonowanych wydarzeń podczas siatkarskich spotkań wpływa także fakt, że transmisje meczów tej dyscypliny nadawane są przez wyspecjalizowanego nadawcę medialnego, korzystającego z usług powtarzającego się grona komentatorów, którzy kopiuje pewne schematy opisu zdarzeń i utrwalają je w świadomości widzów, którzy przecież *nie z jednego pieca chleb jedli*. Istnieje oczywiście ryzyko, że konstruowanie relacji o sporcie z wykorzystaniem metafory kulinarnej może rokować nieakceptowalną/nielogiczną ostateczną postać komunikatu. Nie dotyczy to jednak korpusu materiału zebranego na poczet niniejszej wypowiedzi naukowej.

4. Podsumowanie

W transmitowanych przez nadawcę medialnego Polsat S.A. telewizyjnych transmisjach meczów siatkarskich PLUS LIGI w komentarzach duetu ekspercko-dziennikarskiego można zaobserwować występowanie nowego typu metafor

twórczych, w których domenę SPORT zamiennie wypełnia POKARM. W konstruowaniu dyskursywnie rozpatrywanego obrazu świata jako sprofilowanego ekwiwalentu rzeczywistości (Collins, 1998, s. 305–307) w omawianym gatunku są one przyjętą i konsekwentnie realizowaną strategią medialnego nadawcy (szczegółowo reprezentowanego przez różne podmioty). Omawiany sposób konceptualizacji wykorzystywany w analizowanym dyskursie cechuje się wysoką relewancją społeczną i spójnie wpisuje się w konsumpcyjne uwarunkowania charakteryzujące współczesną rzeczywistość ludzkiej egzystencji.

Motywacji wyboru metafory kulinarnej jako sposobu przekazu komunikatu jest wiele. Omawiany koncept językowy w celny sposób służy fatycznemu kontaktowi z widzem i pozwala na budowanie trwałej, opartej na konwencji i jednocześnie wymagającej aktywności mentalnej więzi. Dzięki przenośnemu opisowi boiskowych zdarzeń, odwołującemu się do sfery podstawowych potrzeb egzystencjalnych człowieka, widowisko jest adresowane do KAŻDEGO, nie tylko do wyspecjalizowanego odbiorcy. Tym samym to przyczynek do realizacji przez stację celów marketingowych – wpływy i zyski stacji zawsze warunkuje widz. Obrazowanie SPORT to POKARM w wypowiedziach duetu ekspercko-dziennikarskiego to rodzaj globalnie pojętej twórczej metafory, która, co trzeba zaznaczyć, nie zawsze jest oryginalna. Wśród przykładów są powtórzenia utrwalonych w kulturze schematów wyobrażeniowych, które dzięki dyskursywnemu odczytaniu za każdym razem wprowadzają nowy, niepowtarzalny walor poznawczy. Warto dodać, że współcześnie obserwuje się odwołania do tego typu metafory też w innych typach dyskursów, co może sugerować pewnego rodzaju modę na taki sposób kształtowania wypowiedzi we współczesności. Niezależnie od tego, relacje siatkarskich spotkań nadawane przez Polsat cieszą się rosnącą frekwencją odbioru, a ich odbiorcy przyzwyczaili się do stosownej realizacji i montażu obrazu z towarzyszącym mu komentarzem duetu ekspercko-dziennikarskiego.

Bibliografia

- Baker, Ch. (2005). *Studia kulturowe. Teoria i praktyka*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Bańko, M. (2006). *Polszczyzna na co dzień*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Bednarski, L., Hądzelek, K., Domański, W., Głuszek, Z., Imiołczyk, A., Kościelniak, A., Malarecki, I., Miller, A.T., Pac-Pomarnacki, A., Ważny, Z., Skrzypek, E., Całka, A., Krawczyk, E., Słomka, B., Zaniewska, B. (red.). (1987). *Mała encyklopedia sportu* (t. 1–2). Warszawa: Wydawnictwo Sport i Turystyka.
- Białek-Szwed, O. (2017). Media a zjawisko agresji w sporcie. *Zeszyty Naukowe KUL* (60) 2, 175–185.
- Birrelli, S. i Loy, J., jun. (2003). Sport w mediach: gorący i zimny. W: A. Gwóźdź (red.), *Media – eros – przemoc. Sport w czasach popkultury* (s. 228–252). Kraków: Universitas.
- Collins, J. (1998). Telewizja a postmodernizm. W: R.C. Allen (red.), *Teledyskursy. Telewizja w badaniach współczesnych* (s. 301–322). Kielce: Szumacher.

- Grochala, B. (2019). Językowe przejawy komercjalizacji sportu w mediach. W: D. Mańkowski, W. Woźniak (red.), *Sport w ponowoczesności. Konteksty, perspektywy badawcze, narracje* (s. 87–98). Gdańsk: Wydawnictwo w Podwórku.
- Gwóźdź A. (2003). Media i sport. Wprowadzenie. W: A. Gwóźdź (red.), *Media – eros – przemoc. Sport w czasach popkultury* (s. 7–20). Kraków: Towarzystwo Autorów i Wydawnictwo Prac Naukowych UNIVERSITAS.
- Jarosz, B. (2015). O języku specjalistycznym w komentarzu sportowym (na przykładzie relacji z meczów siatkarskich). *Socjolingwistyka XXIX*, 269–282.
- Kępa-Figura, D. (2009). Intencje (czy intencja) nadawców medialnych, czyli fatyczność współczesnej komunikacji medialnej. W: I. Hofman, D. Kępa-Figura (red.), *Współczesne media. Status, aksjologia, funkcjonowanie* (s. 416–425). Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie Skłodowskiej.
- Kita, M. (1979). Problem ustrukturyzowania tekstów radiowych i telewizyjnych sprawozdań sportowych. *Socjolingwistyka II*, 133–148.
- Kochmańska, W. (2019). Sądy, komentarze, dyskusje – o funkcji słowa w bloku transmisji meczu siatkarskiego (studium przypadku). W: D. Mańkowski, W. Woźniak (red.), *Sport w ponowoczesności. Konteksty, perspektywy badawcze, narracje* (s. 114–123). Gdańsk: Wydawnictwo w Podwórku.
- Lakoff, G., Johnson, M. (1988). *Metafory w naszym życiu*. Warszawa: Aletheia.
- Lisowska-Magdziarz, M. (2008). *Media powszechne. Środki komunikowania masowego i szerokie paradygmaty medialne w życiu codziennym Polaków u progu XXI wieku*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Maćkiewicz, J. (2016). Jak można badać przekazy multimodalne. *Język Polski, XCVI*, 2, 18–27.
- Nowak, P., Piechota, M. (2012). Gdzie się bawić, w co się bawić – przestrzeń społeczna. W: M. Piechota, G. Stachyra, P. Nowak (red.), *Rozrywka w mediach i komunikacji społecznej: wybrane zagadnienia* (s. 255–298). Lublin: Wydawnictwo WSPA.
- Ostrowski, A. (2007). *Telewizyjna transmisja sportowa, czyli największy teatr świata*. Wrocław: Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej Edukacji TWP.
- Ostrowski, A. (2009). Dwa światy, dwie rzeczywistości, czyli telewizyjna transmisja sportowa. W: M. Graszewicz, J. Jastrzębski (red.), *Teorie komunikacji i mediów* (s. 385–389). Wrocław: Oficyna Wydawnicza ATUT.
- Ozdzyński, J. (1979). *Mówione warianty wypowiedzi w środowisku sportowym*. Wrocław–Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Paroń, K. (2011). Rzeczywistość to metafora – próba kognitywnej analizy metafor w felietonach Jerzego Urbana. *Folia Literaria Polonica (14)*, 43–53.
- Skowronek, B. (2013). *Mediolingwistyka. Wprowadzenie*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Pedagogicznego.
- Szczepaniak, J. (2017). Tekst (i) obraz w lingwistycznej analizie dyskursu. *Socjolingwistyka XXXI*, 7–20.
- Tokarski, R. (2010). Słownictwo jako interpretacja świata. W: J. Bartmiński (red.), *Współczesny język polski* (s. 343–370). Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie Skłodowskiej.
- Wasztyl, I. (2017). Sport jako wojna – na przykładzie telewizyjnych transmisji sportowych z meczów piłki nożnej. *Oblicza Komunikacji 10: Obrazy wojny w mediach pamięci i języku*, 153–168.
- Wilkos, A. (2017). Mężczyzna jak brzoskwinia, kobieta jak cebula – metaforyka gastronomiczna w języku portugalskim. W: W. Żarski, T. Piasecki (red.), *Kuchnia i stół w komunikacji społecznej. Tekst, dyskurs, kultura* (s. 227–233). Wrocław: Waldemar Żarski, Tomasz Piasecki & Oficyna Wydawnicza ATUT.
- Wiśnicki, M. (2006). Struktura językowa telewizyjnego komentarza sportowego – próba charakterystyki. *Studia Medioznawcze* 4, 12–32.

Źródła internetowe

Doroszewski W. Słownik języka polskiego: <https://sjp.pwn.pl/doroszewski/sport;5499841.html>.

Encyklopedia PWN: <https://encyklopedia.pwn.pl/encyklopedia/Sport.html>.

Jędraszczak, P. (2017) Obrona Częstochowy w Wiedniu, czyli o metaforze w języku komentatorów sportowych: <http://naukowy-przeglad-dziennikarski.org/nr/2017.4/04.%20Paulina%20J%C4%99draszczak.pdf>.

Słownik języka polskiego PWN: <https://sjp.pwn.pl/szukaj/Sport.html>.

Źmigrodzki P. Wielki słownik języka polskiego – WSJP: <https://wsjp.pl/>